

**MƏRASİM FOLKLORU. ОБРЯДОВЫЙ ФОЛЬКЛОР. RITUAL
FOLKLORE**

Ənvər Uzun

Trabzon Teknik Universiteti (Türkiyə)

azer_07enver@hotmail.com

GÜNEY AZERBAYCAN HALK RİTÜELLERİ

Anahtar kelimeler: ritüel, ayin, mit, ekincilik, hayvancılıq, Güneşe tapınma, Dağın kutsallaştırılması, Torpağın mukaddesleştirilmesi

Hayvancılık ve ekincilik yaşam tarzı halkların hayatlarında bayram ve merasimlerin meydana gelmesine etki eden faktörlerin başında gelmektedir. Beklentilerin boyutunun geniş olması farklı inanç ve geleneksel değerlerin oluşmasını gerekli kılmıştır. Bu bağlamda ise ritüeller ortaya çıkmıştır.

Geleneksel hale getirilen merasimler zamanla halkların yaşam tarzını şekillendiren etkenler olarak kabul edilir hale getirilmiştir. Bu nedenle insanların ortaya koymaya çalıştıkları geleneksel ve dinsel etkinlikler aslında söz ve inançların kutsallaştırılmasından başka bir şey değildir.

Avcılıkla geçinen ilkel insanlarda avcılığın bereketli olması ve kolay geçmesi için yapılan geleneksel törenler bir yandan kutsal güçlere vefa borcunun ödenmesi iken, diğer taraftan bu borcun gönüllü şekilde ödenmeye çalışıldığını göstermek adına şenlikler düzenlenen şenliklerdi.

Diğer yandan hayvancılıkla uğraşan insanlar hayvanlarına bakabilmek, onların sayılarını çoğaltmak, her türlü kötülöklere karşı koruyabilmek için bir takım ilahi güçlere yakarıştaki bulunarak adaklar adar, kurbanlar keserek dualarda bulunurlardı. Bu inançsal eylemin ortaya konması adına değişik merasimler düzenleyerek hayvanlarının kötülöklere karşı korunması, onların bakımını sağlayacak geniş otlakların çoğaltılması için ilahi güçlerin yardımına gereksinim duymakta idiler.

Bu nedenledir ki “bayram şenliklerinin kökleri de muhtelif emek türleri, mevsim ve merasim tantanaları ile alakadar olarak ortaya çıkmıştır. Genel anlamda insanın manevi tekâmülünde bedii, estetik zevkin şekillenmesinde beşer yaşamının önemli şartı olan emek mühüm bir rol oynamıştır” (1, 201).

Milletlerin tarih sahnesindeki varoluşlarıyla birlikte yaşama tutunmaya çalışmaları sonucunda ortaya çıkan bayram ve kutsal törenlerin zamanla zenginleştirilerek korunmaya çalışılırken, geniş kitlelere benimsetilmesi yönünde de gayret göstermişlerdir. Bu yoğun emek sonucunda pek çok bayram ve buna bağlı olarak merasimler ortaya çıkarılmıştır ki sadece Zerdüş muğlarının kutsadıkları 36 bayramdan söz edilir.

Türk sosyal yaşamındaki değişimler ve gelişmelere bağlı olarak “Ot göçü”, “Hıdırellez”, “Koç günü”, Nevruz” gibi halk merasimleri geniş halk kütülecince benimsenen bayramlar ortaya çıkarılmış olup; bu bayramlar zamanla mistik bir kisveye sokularak aynı zamanda toplum ya da bireylerin gelecekleri ile doğrudan ilgili kılınmıştır.

Bu bayramların ifası için ise “Kosa Kosa”, “Çömçe”... gibi halk temaşaları ve değişik oyunlar farklı uygulamalarla gerçekleştirilmektedir. Bu oyunların bir kısmı manevi bir karakter özelliği taşımasının yanında aynı zamanda fiziksel olarak sağlamlık, çeviklik kazandırmak mahiyeti taşır.

Bayramlar ve şenliklerdeki oyunların özünü ise geleneksel ritüeller oluşturur ki, türklerin zengin kültürel değerlerinin içerisinde çıkarılan değişik ritüeller zaman, mekân ve itikatlara bağlı olarak ortaya konmaktadır.

Halk merasimlerinin kaynağını mitler oluşturur. Mitler ritüel drama ya da ayinsel anlatım şeklinde sunulur. “Ayinsel anlatımda hem sözlü anlatım hem de sözlü olmayan (*vaaz, ilahî, dua, dinsel dans*) iletişim şekilleri kullanılabilir. Buna ilave olarak mit, dinî resimlerde de yer alır. Bu formlara ek olarak sözlere, düşünceye, rüyaya ve diğer insan davranışlarına nasıl girildiği düzenlenir. Bazen inandığı dine çok bağlı olan bir insan kendini mitteki kahraman gibi hissedebilir” (2, 102).

Zamanın ilerleyişi ve insanların beklentilerine paralel şekilde mitlerin real yaşamın bir parçasına dönüşerek ilk günkü konumundan farklı bir konuma geçmektedir. Bu, görünüşte basit gibi görünse de mahiyette oldukça zordur. Zira, “mitin yerine gerçeklerin geçebilmesi için, gerçeğin ilerlemesinin ve insan fikirlerinin gelişmesinin, çıkarları için ciddi bir şekilde ele alınması gerekmektedir. Normativ, çözümsel ve bilimsel düşünce mitin yayılması mücadelesini sadece kendisini düzeltme vesilesi olarak ele alır. Ama bu sadece bir durumda bu şekilde olabilir. O da bizim mantığın doğruluğuna ve bilimsel gelişimin kültür ötesi geçerliliğine sahip ve kesin bir inanç taşımamızla olur” (3, 14). Mitlerin düşünsel karmaşasının yanında ortaya konuşları, yani canlandırılmaları da kendine göre karmaşık bir yapıya sahiptir. Mitler, ritüellerin oluşumuna zemin oluşturur.

Geleneksel değerler içerisinde şüphesiz halk merasimlerinin farklı bir yeri vardır. Bu halk eğlenceleri bazılarında göre bir tutku, bazılarında göre mitlerin bir tekrarı ya da oluşumu, bazılarında göre ise eğlenmek adına oluşturulan ritüeller olarak görülmektedir. Ancak işin mahiyetinde gizli bir inancın saklı olduğu gerçeğini ise göz ardı etmemek gerekir. Ritüel eylem, mithos ise ritüelin sözsöz ögesi olduğu için mithosun kökeni ritüeldir; kesinlikle ondan çıkar (4). Bu bakımdan “Ritüel kısaca bir örnek üzerine kalıplaşmış davranışlar ve töreler bütünüdür” (5, 1-2) denilebilir.

Emile Durkheim’e göre ritüelin toplumda canlandırıcı bir işlevi vardır. Toplumun ilişkilerini kalıtlarının bilincine vardırır, geleneklerin sürmesi, inançların tazelenmesi, değer yargılarının, törelerin kökleşmesine yardım ederek canlı bir biçimde ayakta tutar. Toplumun bir üyesi olmanın mutluluk duygusunu verir. Özellikle toplumun bunalımlı dönemlerinde, kişilerin coşku ve duygularını bir arada dile getirmelerine olanak tanıyarak bozulan dengeyi düzeltir.

Dinsel etkilerin ritüellerde raksa dönüştürülmesi insanoğlunun içsel çatışmasının bir sonucunda zuhur etmiş olmalı. Zira bir yandan manevi bir güç karşısında bastıramadığı bir korku yaşamakta olan ilkel insan, diğer yandan yaşama daha sıkı tutunabilmek adına eğlenceyi doyasıya yaşamak arzusundadır. İki vazgeçilmez arasındaki ilkel insan bu nedenle bir çıkmaz ile karşı karşıya kalmıştır. Diğer yandan sosyal yaşamdaki sosyal paylaşım ve adaletsizlikten kaynaklanan baskı sonucunda insanoğlu hakim güç karşısında baş eğmek durumundadır. Ona

göre de A. Şenel, “Dinde yakarma eğilimi asalak toplumlarda söz konusudur. Sihirin buyurmasına karşılık dinde yakarma eğilimi, asalak ekonomide ve üretici eko-nomide insan ilişkisinin eşitlikçi olduğu ilkel topluluklarda yalvarma ve yakarma kavramı yoktur. Bunlar eşitlik-sizci, sınıflı toplumların kavramlarıdır. Toplumda yazgıları nasıl başka kimselerin, başta yöneticilerin elindeyse, doğada da her türlü ürünlerin ve canlıların her türlü yazgısının yöneticiye benzer bir tanrının elinde olacağını düşüneceklerdir. Toplumların yöneticilerine yakarışları ve onların önlerinde eğilişlerine benzer şekilde doğanın yöneticisi önünde ona yakarma ve önünde eğilmeye bir başka ifadeyle tapınmaya başlayacaklardır” (6, 211).

“Ritüeller ortadan kalktığına ise mitler; eski ritüellerle ilgili artan yanlış anlamalarla dinde, edebiyatta, sanatta ve çeşitli sembolik biçimlerde yaşam bulmaya devam eder, yeni deyişle bu anlaşılabilirlik adına dengeleyici bir dönüşümdür”(7, 119). Buna kültürel entegrasyon zorunluluğu da denilebilir.

Avcılığın bereketli olması için ilkel insanların düzenledikleri merasimler tedricen ifaçılık unsurları, temaşa elementleri yaranmaya başlar. Bayram şenliklerinin kökleri de muhtelif emek türleri, mevsim ve merasim tantanaları ile ilgili oluşmuştur (1, 201).

Hakverdiyev’e göre halk temaşaları her zaman halkların hayatlarında çok önemli bir rol oynamıştır. Açık alanlarda, belli yerlerde kenardan hiçbir katkı yapılmaksızın insanların gözleri önünde muhtelif oyun çıkaran sihirbazlar ve yalancı pehlivanlar günlerce gösteri yapmışlardır. Yazar, eskiden Azerbaycan’da halk meydanlarında bu sihirbazların “*Şebi oyunu*” adlı bir oyunu sahnelediklerini belirterek oyun hakkında şu bilgileri vermektedir: “Oyuna katılanlar Tembel Şebi ve onun atasından ibaret idi. Şebi çalışmak istemez, babası onu ayıplar. Babası Şebi’ye çalışması için dil döker. Şebi evde oturmak için birçok bahane ileri sürer. Bu bahaneler seyirciler arasında oldukça yüksek düzeyde bir gülüşe neden olur. Genelde 10-15 dakika süren bu oyunun sonunda Şebin babası artık dayanamayarak oğlunu sövüp onu dövmeye başlar. Şebi bağırıp çağırarak birçok ahlaksız davranış sergiler. Bu gösteri karşısında toplanmış olan halk oyundan hayranlık duyarlar (8, 189).

X yüzyıla ait olan “*Zeyn el-Ebar*” kitabında Moğolların bayram ve merasimleri hakkında meraklı bilgiler vardır. Kitapta yer alan cetvelde Zerdüştilere (*Muğlara*) ait 36 bayramın adı gösterilir (9, 87-88).

“İslam ülkelerinde görülen Muharrem ve Aşure tören-lerindeki mersiyeler, dövümler, oruç ya da taziye denilen dramatik acı çekme olayları ilk bakışta Kerbelâ olayına yönelik olarak gözükürse de aslında bu ritüellerin, uygulamaların kökeni, bu arada pişirilen aşure bile İslâm’dan çok öncesine aittir. Söz gelimi acı çeken tanrıca, toprak ana, Frigya’nın Kıbele’si, Fenikelilerin İştâr /Aştoret’i, Asur ve Babilonya’nın Militta’sı, Mısırlıların Issı’sinde...vs. sürdürüldüğüne dair bir inanç vardır” (5, 4-5).

Şah Abbas zamanında Tebriz, Gazvin, İsfahan şehirlerindeki özel kahvelerde nakkallar masal anlatırdılar. Masal anlatıcıları tarihi kahramanlardan söz etmekle beraber aynı zamanda Hz. Ali gibi dini kahramanlardan söz eder ve anlatılanlar paralelinde kitaplar dahi yazarlardı.

Mezhebi gösteriler ve nakkallık Kaçarlar zamanında daha da artış gösterdi. Mezhebi gösteriler Azerbaycan’ın değişik şehirleri ve büyük köylerinde gittikçe arttı. Bu törenlerde aşure dışında kama sançanlar, baş yaranlar ve zincir vuranlar gösterilerini sürdürürlerdi.

Kadınlar bu gösterileri izlemekle beraber kendilerine ait şebih grupları da vardı. Bu gruplar daha çok Tahran ve İsfahan'da görülmekteydi. Fethalli Şah zamanında bunlar oldukça yaygındı. Kadınlara ait şebih gösterilerini erkeklerin izlemeleri yasaktı.

Bunların dışında Azerbaycan Türkleri arasında “Şah Selim”, “Karagöz”, “Veledi İbrahim”, Kendirbaz, Meshere, Hokka, Karavelli ve Mezheke gibi oyunları oynanırdı.

Merasim törenlerinin ve raksların olmazsa olmazlarından olan şarkılar bilhassa merasimlerle ilgili ritüellerin vazgeçilmezleridir. “Meracim şarkıları ise ilkel insanların yaşamı, maişeti, dünya görüşü, dini inancı ile ilgili teşkil olunmuş ve icra edilmiştir. Bu merasimlerde halk kendi dünya görüşüne şarkılar okur ve şenlenirdi” (10, 19-20). Halk dramları, halk merasimleri, ayinleri ve halk oyunları içerisinde meydana gelmiş ve yayılmıştır. Halkın meişeti gündelik yaşamıyla ilgili olan merasimlerin geçirilmesinde tüm halk katılmış ve böylece her zaman bu günleri daha güzel karşılamaya çalışmış; Böylece de halk hayatı ile ilgili olan, onun çağdaş durumunu yansıtan dramlar oluşmaya başlamıştır (11, 383-384).

Halk yaşamının değişmez unsurları olan temaşaları yaşamın belirgin kesitlerine paralel olarak a) Sosyal içerikli törenler, b) Merasimlerle ilgili olanlar, c) Aile ve maişet törenleri şeklinde üç genel başlık altında toplanabilir.

Meydan temaşaları özellikle dikkat çeker. İt, kurt, horoz dövüşleri ilkel tarz eğlence türleri olarak dikkati çekerlerken geleneksel halk kültürünün bir yansıması olan meydan temaşaları köklü bir mirasın sergilenmesinden başka bir şey değildir ki, bu meyanda İran Türk kültürü içerisinde kendirbazların (*cambazların*) farklı bir yeri vardır.

Kendirbazlar şehir şehir dolanarak pek çok oyun sergilerdiler. E.Hakverdiyev, kendirbaz oyunlarını da halk tiyatrosunun bir parçası olarak adlandırmıştır. O kendirbazların oyunları hakkında şöyle der: “Büyük meydanlarda karşılıklı olarak yere sokulmuş dört ağaç kullanılır. Bu ağaçların arasından beş altı metre yüksekliğinde kendir ipler gerilir. Kendirlerin uç kısımlarını yere bastırırlar. Zurnacılar çalmaya başlayınca halk alana toplanır ve kendirbazlar ortaya çıkarlar.

Kendirbazlar sahne etrafında toplanmış olan insanların kötü bakışlarından (nazarından) korunmak için sahneye çıkmadan önce boyunlarına değişik dualar asarlar. Elllerinde bir lenker tutarlar. Kendirbazların “*keççe papak*” adlanan yardımcıları vardır. Kendirbaz ip üzerinde oldukça tehlikeli hareketler yapar. O kendirin üzerinde yürür, zıplar, yatar kalkar, elindeki leğenin üzerine oturur, ayağına bir çok kılıç bağlayarak kendir üzerinde değişik hareketler yapar...vs. Onun ardınca keçe papak meydana dahil olarak ustasının hareketlerini gülünç şekilde taklit eder. Bu hareketler oyunun asıl kısmını oluşturur (8, 390).

Zamanla bireysel kurgudan sosyalleşmeye yönelen ritüel olgu halk temasasını oluşturmuştur. İnsanoğlunun sahip olduğu ve üstün bir meziyet olarak gördüğü yeteneklerinin başkaları tarafından da fark edilmesini istemesi sonucunda mistik yapıdan sosyal olguya dönüşen bir yaşam şekli oluşturularak bu halk temasasının, ilk sanat tezahürleri belirdikten sonra aldığı en iptidai şekillerine bazı toplu çocuk hatta büyük oyunlarında, düğünlerdeki oyun (*raks manasına gelmeyen*) ve merasimlerin bazılarında rastlarız, bunlar asgari derecede temsil-temaşa vasfını taşırlar: Mesela bazı oyunlarda ayrıca seyirci kitlesi yoktur. Sanat temsili biraz daha istiklal ve tiyatro vasfı almış olarak köylerde düğün veya sair toplantı vesileleriyle çıkarılan oyunlarda görülür. Bu çeşit köy temsilleri estetik vasıflardan mahrum basit çocuk oyunlarına

ve merasim-lere nazaran daha mütekamil bir merhalede bulunuyorlar: İtikadı ve ameli bir gaye yerine, yavaş yavaş sosyal sanat gayesini iktisap etmeye, mesela satiri ve hicvi kullanmaya başlıyorlar. XV yüzyıldan itibaren bizde meddah sözcüğü kullanılmakla beraber *kıssahân*, *şehnamehân* kelimeleriyle müderatif mana ifade ederdi (12, 498). Bu nedenle "Köy seyirlik oyunlarını oluşturan, biçimleyen önemli bir özellik Orta Asya kültürüdür. Bugün Anadolu'da yaşayan Müslüman Türkler, Orta Asya'da yaşayan Şamanist Türklerin devamıdır (13, 12). Bu bağlamda İran coğrafyasında yaşamakta olan soydaşlarımızı da aynı çerçevede değerlendirmek gerekir.

İlkel dönemlerde ortaya çıkmış olan seyirlik oyunlar, animistik merasimler, totem bayramları ..vs. bedii vasıtalarla müşeyet olunmuştur. Dünyanın bütün dini mabetlerinde bu gün de bedii vasıtalarla geniş şekilde yararlanılmaktadır (14,10).

Geçiş toplumu (*Göçebe çoban topluluğu*) ile hayvancılıkla ilgili ritüeller aslında "Çobanların çiftçiler üzerinde "çöreklenmesiyle" toplumsal artı üreten toplumlar doğmuştur. Zira İnsanlığın ilk uygar toplumlarının ortaya çıkması için, çoban toplulukların çiftçi toplulukların üzerine çöreklenmesi gereklidir" (6, 305). Bu nedenle pek çok şifahi halk ürünü insanlığın ilkel yaşamından modern yaşamına değin yaşamış olduğu tarihi ve sosyal olaylara bağlı olarak oluşturdukları şifahi edebi ürünleri değişik şekil ve janrlar ile günümüze getirilmiştir ki, bu bağlamda ulu atalarımızın ürettikleri manzum meseller, atalar sözleri ve sayalar...vs. da bu köklü geleneğin bizlere yadigarıdır.

Hayvancılık ve ardınca toprağa bağlı bir yaşam tarzını benimsemiş olan ulu atalarımız hayvanlarından bol verim alabilmek her şeyden önce hayvanlarını her türlü felaketselere karşı koruyabilmek; ekinlerinden yeterli verimi alabilmek için bir takım itikati arayışa yönelmişlerdir. Bu yöneliş ile birlikte kendi kültürel değerleri esasında Şamanizm'in de etkisiyle hayvancılık ve ekincilik ile ilgili birçok merasimler meydana getirmişlerdir. Halkın beğenisinin ürünü olan bu merasimler esas itibariyle manevi bir derinliğe dayanıyor olsa da şüphesiz bu merasimlerin icrası kendi başına derinlik taşıyan bir halk merasimini ortaya koymuş olması kaçınılmazdır.

Toprağa bağlılık, ondan yararlanma, ilkel insanda toprağın bir ana gibi mukaddesleştirilmesine neden olmuştur. Doğanın bereketiyle ayakta kalmayı sağlayan insanın kendisine onca nimetleri cömert şekilde sunan toprağa içten bir ana sevgisiyle bağlanmış olması doğaldır. Bu aynı zamanda verilenlerin karşılığını ödeme, verilenler nezdinde verene (*toprağa*) karşı duyulan derin saygının ifadesidir. Hasat sonrası dinlenmeye bırakılan toprağın kuru bir görünümüne sahip olması halkı heyecan ve korkuya düşürmüştür.

Gerek hayvancılığın yaşatılması için hayvanların beslenmesi gerekmektedir. Bunun için ekili geniş alanlara ihtiyaç vardır. Bu ihtiyaç nedeniyle mevsimlere bağlı olarak yağmur ya da güneşe zaman zaman ihtiyaç duyulur. Bu elbette ki manevi bir anlayışın ışığında ortaya konar. İşte bir tür dua merasimleri olan bu tutum ve davranışların icrası sırasında belli kurallara dikkat edilerek bir harekete dayalı bir dinamizm yaratılmaya çalışılır. Bu dinamizmi ortaya koyacak ya da yeterli şekilde yansıtabilecek olan ritüeldir. Ritüeller ise halk merasimlerinin değişmez unsuru olarak tarihler boyu milletlerin kültürlerindeki yerini korumuştur. Arzu ve isteklerine kavuşan ya da kavuşacağı düşüncesindeki halk memnun bir halde bu mutlu anı birlikte yaşamak adına halk merasimlerini oluştururlar.

Atalarımızın konargöçer medeniyetlerinin gereği olarak büyük ölçüde yerleşik şehir düzenninden ziyade büyük ölçüde kentlerden uzak geniş bozkırlarda yaşamışlardır. Uzun zaman göçebe hayatı sürmeyi elverişli gören Türklerde, Şamanizm'in telakkileri ve gelenekleri, az çok serbestliğini muhafaza ede gelmiş, ancak İslamiyet'in ezici tesirleri üzerine, birçok değişikliklere uğrayarak önemsiz ve zararsız telakki edilen yerlerde barınmaya mecbur tutulmuştur. Nitekim kültür gelişmeleri yıllara bağlı bulunan Azerbaycan'larla Anadolu sahasında, bu din tesiriyle türeyen eski gören ek yasaları, tahmini zor çocuk folklor ve oyunlarında, ya da geniş halk tabakalarının bilinmeyen v.e anlaşılmayan, ufak tefek merasimlerinde ve iç inançlarında perdelenmeye ve sinmeye muvaffak olmuştur (15, 67). Ya da kültürel tabakalaşma sırasında kısmen değişime uğrayarak zamanla farklı bir şekil almış, bir süre sonra ilk şeklinden sıyrılarak kendini tolere ederek yeni bir şekilde varlığını devam ettirmiştir. Çünkü halkın yaşam tarzıyla birlikte sosyo-kültürel yaşam tarzının da değişime uğraması değişmez bir zorunluluktur.

Azerbaycan Türklerine ait geleneksel bayram şenlikleri ve merasimler Azerbaycan halkının çok uzun bir zamanda emek forması olmuş malcılık ve ekincilikle, aynı zamanda tabiat hadiselerinden esasen yaz ve kışla bağlıdır (16,15). Ancak zaman zaman değişik bayramları kutsamak ya da kutlamak adına değişik gösterilerin icra edilmesinin yanında sosyal çarpıklıklar ve adaletsizliklere karşı halkın bilinçlen-dirilmesi amacıyla da halk temaşaları düzenlenirdi ki, bunların başında karavelli gelir. "Karavelli, kadim Azerbaycanlıların muhtelif münasebetlerle teşkil ettikleri ayrı ayrı merasimlerden ve onların muayyen isteklerinden yaranıp, inkişaf etmiştir" (17, 136). Söz konusu temaşa açık alanlarda, meydanlarda olduğu kadar soğuk havalarda, özellikle de soğuk kış günlerinde kapalı mekanlarda icra edilirdi. Meydanlardaki gösterilerde gösterim öncesi gençler kurşak tutup, güçlerini smarlardı. Çoğu kez gösterilere kosa da davet edilirdi.

İran Türklerinin geleneksel kültleri içerisinde bahar bayramlarının farklı bir yeri vardır. Baharın gelişi aynı zamanda bolluk ve bereketin, hayvanların bakımı için yüksek bir sevinç ve mutluluk anıdır. Bu nedenle baharın gelişi ile birlikte daha doğrusu baharın 13-cü gününde bütün insanlar çoluk çocuk, kadın erkek ve yaşlısı genci evlerinden çıkıp akşama kadar "Aynalı Dağı"nın eteklerinde hem de etraf bağlarda yiyip içer, maniler okuyarak dans edip şenlik ederlerdi. Böylece doğanın canlanışından duyulan zevk ve mutluluk, bunu ihsan eden doğaya karşı gerekli minnet borcu, saygı ve ihtiyar gösterilmeye çalışılır. Aynı zamanda da doğaya şekil veren tanrıların mutlu edilmesi sağlanarak bolluk ve bereket istenmiş olurdu.

Doğanın güzellikleri içerisinde görkemli görünüşleriyle farklı bir konuma sahip olan dağlar dinsel bakımdan farklı bir konuma sahiptirler. Bu farklılıkları onları ziyaret edilen kutsal birer mekana dönüştürür.

Büyük Azerbaycan şairi Hagani de Sualan (*Savalan*) Dağı'nın kutsallığından sıkça söz eder. Buna göre de o, Savalan'ı "Saadet Kiblesi", "Kemal Merkezi" ve "Dağlar Anası", adlandırarak onu Kabe ile beraber eşdeğer olduğunu gösterir (18,364-365).

Behruz Haggi, dağ kültü ile ilgili olarak çok ilginç bir öyküyü dile getirir: "Gençlik çağında otobüsün henüz çıktığı yıllarda günlerin birisinde Miyana'dan Meşhed'e doğru hareket ediyorduk. Hayli yol gittikten sonra otobüs sabah yemeği ve namaz için İmam Rıza ziyaretgâhı ile yüz yüze olan bir dağ eteğinde durdu. Esasen Türklerden olan yolcular otobüsten inip,

her birisi bir taş keleşi düzelterek kendi günahlarını itiraf eder. Dağdan af ve bağışlanmalarını talep ederler. Böylece de “*dağ pîri*” anlayışı doğmuştur.

Eski zamanlarda doğa ve doğa ile ilgili inançların oldukça güçlü oluşu nedeniyle kabile üyeleri dağ, su veya ağaç tanrılarını ağırlamak için hayvan kurban ederler. Kurban olarak kesilen hayvanın eti yenip, kanı içilmiştir. Bu ritüel davranışın amacı kabile üyelerinin hep birlikte kendi tanrılarını ile bir olup onlar gibi ölmezliğe ulaşacakları, daha doğrusu ulaştıklarına dair taşıdıkları inançtır.

Söz konusu bu eski adet bu güne kadar Savalan dağlarının eteklerinde yaşayan elatlar içerisinde korunup saklanmıştır. Onlar el-oba ile birlikte kabilenin birlik ve sağlamlığını kuvvetlendirerek korumak amacıyla inanıyorlardı ki, Güneş ve Dağ tanrısının ağırlanması için kesilen kurbanlık etinden birlikte yararlanırlar.

Benzer tutum ve davranışlar dağların dışında başka kutsal görülen yerlerde de yaşanmaktadır. Tebriz’de milli hükümetin kuruluşu sırasında binlerce insan o cümleden de çocuklar kadın ve erkekler acından helak oldu. Onlar diğer ahali ile birlikte aş pişirip kabristanlıklara giderek onu kabirlerin üzerine dökerlerdi ki, bu kabristanlıklardan birisi Selab Mahallesi’nde bulunmaktadır. Bu mezarlık söz edilen hadiseden sonra halk tarafından “Aş dökülen kabristanlığı” adı ile meşhurlaşmıştır.

Kaşkaylarda bazı ailelerde ocağa öylesine güçlü bir inanış vardır ki, hastanın sağlması için onu şamin ocakların ziyaretine götürürler. Tayfaların her biri kendi ocağının nişanını kabir taşı üzerine yazdırırlar (*işaretletirler*). Kaşkayların en meşhur tayfalarından biri sayılan Farsimden tayfasının yaşlılarından çoğu, hele de ant içerken İmurbey (*Söz konusu tayfanın hanlarının büyük babaları*) ocağına ant içirler.

İran Türklerinin köklü ritüel inanç kaynaklarından birisi de Güneştir. O, canlıların oluşumunu, büyüyüp gelişmelerini sağlayan, kısacası bereketin sembolüdür. Bu nedenle Güneşe karşı çağlar boyu saygı göstermiş Kaşkay Türkleri ailenin kurulmasını hayatın sürmesini de bir başa ona bağlıydular.

Hemin tefekküre esasen Kaşkaylar arasında aile kurmak isteyen bir erkek hükmen zıfaf gecesinden önce bir ocak kurmalıdır. Bu arada gelin ise kendi erkeğinin evine ya da çadırına gitmeden önce onun ağırlanması için kendi evinin ya da çadırının dandır ve ocağını tavaf ederek onu öpmelidir. Bunun için koyunun yününden hazırlanmış bir keçeyi tandır ocağının üstüne koyarlar ki kız yakınlaşıp onu öpsün.

Bizce burada od-ocağın ziyaret edilmesi, güneş-odun ayrılması olduğu halde hem de o demektir ki, mitolojik fikir ve inamlara esasen od, hayır kuvvetlerinin temsilcisi olarak her zaman şer kuvvetlere ve habis ruhlara karşı savaşta olmuştur. Hele de yaylağa-kışlağa göçen, hayvancılıkla meşgul olan Kaşkayların bir kısmı, kıştan önce ateş komaları yandırarak kendi hayvanlarını onun kenarından geçirirler. Böylece de gelmesi olası soğuklardan hayvanlarının korunacağına dair bir inanca sahiptirler.

Ona göre de Güneş ve Ay tutulması ekin ile meşgul olan halk arasında uğursuz bir an olarak kabul edilir. Bunun kötü ruhlar ile doğrudan alakasının olduğuna inanılır. Buna göre de İran Türkleri arasında Güneş ve Ay tutulmalarında bakır tabak, kap-kaçak ve kaşıklar bir birine vurularak ses çıkartılır, Anadolu’da görülen yaygın inamlardan olan Ay ve Güneş tutulmala-

rında havaya silah sıkma geleneği Güney Azərbaycan'da, bilhassa Dikentepe, Karadağ, Zunu'da...vs yaygındır.

Behruz Haggi, 1975 yılındaki Güneş tutulması anında Dikentepe yakınlarındaki Yolgunağaç Köyü'nde sadece gümüş kap kullanılmıştır. Zuhnuz'da Kemçi Dağı'nın kucığında yerleşen Daran Köyü'nde Güneş ve Ay tutulmasının sona ermesine kadar bakır kapların bir birine vurulması devam eder. Güneş bulut arkasına çıktığında evin ilk çocuğu ateşi görüp ateş ışığını karşısına alarak şöyle seslenir:

Men nenemin ilkiyem
Ağzı kara tilkiyem,
Yandırdım ben seni
Yandır sen de beni (19, 20-21)

İran Türklerinin halk merasim nağmelerinin ve hayvancılık ve tarımla ilgili ritüel-leri Anadolu ve Azerbaycan Türklerinin yaşadıkları coğrafyada ortak bir paralellik taşırlar. Hayvancılıkla ilgili merasim bayramı olarak, Dağa Göçtü, Dağa Göçme, Çoban Bayramı, Kuzu Günü, Koyuncular Günü, Ot Göçü, Koç Günü adıyla merasimler düzenlendiği, bu merasimlerde değişik şenlikler yapıldığı bilinmektedir.

Kuzu gününde: Obalar bir yere toplanır, çobanlar türkü söyler dans eder, değişik ayin ve yarışlar yapılırdı (20,60). Bu hayvanların birinci doğumundan sonra başlanırdı. Bu bayramda ananevi olarak halk manileri okunur, raks edilir, yarışlar düzenlenir, büyük sofralar açılır davet edilenlerin hepsi ağırlandı (16,23).

Koç günü ise yaylaklara göçmeden on gün önce başlanırdı. Halk bu gün erkenden temiz elbiselerini giyerek şenliğin yapılacağı alanda toplanırdı. Baş çoban ya da obabaşı tarafından gençlere bazı nasihatlerde bulunulurdu. Koçlar renkli yün ipler ile süslenir, boyunlarına çingirak takılırdı. Şenlik sonrasında baş çoban sürünün önüne geçerek hareket başlardı.

Oğuz Türklerinin geleneksel şenliklerinden olan Ot göçü veya otçu göçü şenlikleri de tarlaya ekilen ürünlerin ve köy işlerinin bitimi ile başlamaktadır. Bu geleneksel geçici göç Hıdrellez sonrasında gerçekleştirilir. Yaşlılar, çocuklar ve büyük ve küçükbaş hayvanlar yaylaya götürülürler. Bu aydan sonra ekimi yapılan ürünlerin bakım ayları başlamaktadır. Tarlada ekilen mahsulün zararlı eski ot diye tabir edilen otlardan temizlenmesi, yeni oluşan otlarla birlikte tarlanın kazılması, bahçelerindeki otların biçilmesi ve köyde yapılan kışa hazırlık çalışmaları hep bu aylarda yoğunluk kazanmaktadır. Ot göçü bir nevi kutlama günüdür. Bu nedenle geride kalanlara uyarı niteliğinde türküler atılır.

Otçu göçü giderim,
Tabanca ata ata.
Evden çıkamaz oldun,
Yan gelip yata yata.

Bu günde halk en güzel kıyafetlerini giyer, çalgıcılar eşliğinde maniler söylenir, bir bayram neşesiyle köyden yaylaya göç başlar. Söz konusu bu bayram Trabzon'un Şalpazarı'nda yaşamakta olan Çepniler arasında da oldukça renkli bir şekilde kutlanmaktadır.

Diğer yandan hayvanların bakımı ve yaşam için gerekli ihtiyaçların karşılanmasını sağlayan ekincilik de hayvancılık gibi bir takım gizemi benliğinde barındırmaktadır. Hayvan ve beslenme olayı bir birinden ayrılmaz bir özellik taşır.

Ekinlerin bol olması aynı zamanda sofraların bereketli olması, hayvancılıkla geçinen atalarımızın kışı daha huzurlu ve güven içerisinde geçirmelerini sağlar. Aksi durum da ise huzursuzluk kaçınılmazdır. Bu nedenle ekinlerin zamanında ekilmesi kadar zamanında hasadı da önemlidir. Yağış ve güneşe bağlı olarak ortaya çıkacak ürünün arzu edildiği şekilde hasat edilebilmesi için dini yakarılar ve ritüeller gerçekleştirilir.

Cüt ya da Kotan zamanı iki öküz süslenerek toprak sürülür. Sürülen yerlere tohum serpilir. E. Aslanov'un belirttiğine göre toprağı uyandırmak için "cüt kotan bayramı" şeklinde bir şenlik düzenlenirdi.²⁹ Öküzler çul ve başka şeylerle süslenir, boynuzlarına mahsul ve bolluk sembolü olan lavaş ya da tendir (*dandır*) çöreği geçirilirdi. Sonra bu öküzler sembolik olarak tarlada birkaç kere aşağı yukarı dolandırılırdı.³⁰

İran'da, Tebriz'in 80 km. kuzeyinde Niğaristan'ın tarihi "Kale Köyü" halkı ekincilik ile meşgul olduğundan ekincilik ile ilgili tarihi gelenekleri yaşatmaya devam ediyorlar. Baharın gelişiyi birlikte tarlalar sürülmeye başlamadan köylülerce öküzler süslenerek iki üç saat köyde gezdirildikten sonra heşaverler (*çiftçiler*) tarafından tarlaya sokulurlar. Bu sırada köyün tepesinde mahsulün bol olması için bir kurban kesilir, pişirilerek yenir ve eğlence düzenlenir. Tarlaların sürümü sırasında öküzlerin boyunlarındaki boyunduruk üzerine bir çocuk bindirilir (21,103).

Aynı şekilde Marağa'nın Kivi Köyünde çok eski bir gelenek olan tarım öncesi mahsulün ve hayvanların bol olması, kötülüklerden korunması için düzenlenen bir ritüel var ki bu günümüzde de aynıyla devam ettirilmektedir. Köyün yüksek tepesindeki düzlüğe her yıl ekin ya da yaylaya geçmeden önce Pir Dağı'na çıkılır bu tepede bulunan kutsal bir kabir çobanlar ve halk tarafından ziyaret edilir.

Yöre halkı tarafından "*Pîr Çoban ziyareti*" şeklinde ifade edilen bu merasime yörede bulunan Kazımlı, Müşrabat, Mihreli tayfaları ve Bostanabat'tan gelen insanlar katılırlar. Kivi köyünün yanında Kivi etrafındaki yakın köylerden Karahanlıların Şamlı obası, Dibekli, Helvansar, Efşur, Tazekent, Müşrebat, Niceran köylerinden de katılım olur. Böylece yoğun katılımlı bir şenlik düzenlenir. Bu söz konusu törenin yörede yaygın bir geleneksel ritüel olduğunu göstermektedir.

Düzlüğe ilk olarak sürüler halinde çobanlar, onların ardınca mollalar ve halk gelir. Tepeye gelenler burada türbe etrafında 3 kere dolandırılır. Koyunlar türbe etrafında üç kez dolandıktan sonra molla dua okumaya başlar. Böylece halkın müşküleri (*sorunları*) ve beklentilerinin son bulacağına inanırlar. Daha çok Koç bayramı şeklinde adlanmakta olan söz konusu bu gelenek aslında bundan 750 yıl öncesinde Türklerce uygulana gelen bir ritüelin farklı bir versiyonu olarak da düşünülebilir. Bu gelenek günümüzde başta Burdur olmak üzere Anadolu'nun değişik yörelerinde yaşatılmaktadır.

Türbeye ziyarete gelen sürü sayısı eskiden yedi koyun ve yedi kuzu sürüsü iken günümüzde bu sayı üç koyun ve üç kuzu sürüsüne kadar düşmüştür. Sürü sahipleri (*hambalar*) sürüye karışmazlar ve on gün süreli peryotlarla geliri (sütü) çoban ile paylaşırlar. On günün bir gün-

lük sütün çobanın digər dokuz günlük sütün isə hambanıdır. Sürüsü olmayanlar isə “kara hamba” adlanır.

Tepeye çıxan sürülərin dönüş yollarını şaşırmmaları için çobanlar tarafından yol güzergâhında taşların üst üste yığılmasıyla küçük kulecikler (*kelekler*) oluşturulur. Pir Dağı’ndaki türbeye ziyaret için gelenlere hurma dağıtılır. Molla kısa bir mersiyeinin ardından dua yapar. Duanın ardınca telefattan korunmak ve bol kuzu elde edebilmek, sürüyü kötü gözlerden korumak amacıyla buraya getirilen koyun ve kuzu sürüleri türbenin etrafında üçer kez dolandırıldıktan sonra oradan ayrılır ve halk türbeyi ziyaret eder. Türbenin doğu kısmındaki kapıdan girişte ve türbeyi terk edişlerinde türbe duvarını öperler. Türbenin içerisine girenler içeride mum yakıp beklemekte olan kişilere nezir verirler.

Türbenin ziyareti sırasında en iyi sürünün çobanına ya da onlu gruplar halinde yarışan atların en iyisine hediyeler verilirdi. Hediyeler altın, radyo ya da çırağdan ibaretti.

Azerbaycan halk kültüründe ateşe, suya, dağa ve taşta tapınma anlayışının çok eskiden beri yaygın olduğu görülmektedir. Bu nedenle “pîr” kabul edilen mukaddes ocakların belli periyotluk zaman dilimlerinde ziyaret edilmeleri, buralara adak adayıp, dilek tutulması, kurban kesilmesi günümüz de İran Türkleri arasında da oldukça yaygındır.

Ziyaret işlemi tamamlandıktan sonra cinsiyetine bakılmaksızın kuzular kesilir. Kuzular da kesilmeden üç kez türbe etrafında dolandırılır.

Azerbaycan Türklerinin kadim inançlar sisteminde özel bir yer tutmakta olan öküz ve koyun hayır, bereket ve mülkiyetin koruyucusu gibi görülmektedir. Bu nedenle geçmişte koyunun Azerbaycan Türkleri için bir ongun-totem haline getirilmiş olduğunu görüyoruz. Bahar faslı arifesinde bütün kabile, tayfa koçun etrafına toplanarak onun şerefine değişik ayinler icra ederlermiş. Bu törenlerde hep birlikte;

Geldik çeşmeye,
Sudan içmeye,
Ağça koçlara
Te’zim etmeye...

Şeklindeki deyiş sonrasında dua kısmına geçilir ve “nurların nuru, pakların pakı, bize tasvip et, yardıma yet” diyerek koç huzurunda baş eğmişler (22,14). Kurban için düşünülen koyun kurban öncesi ciddi şekilde süslenir. Koyunun üzerine renkli bir şal atılır. Boynuna da renkli bir boyun bağı, alınına ise bir ayna bağlanır. Kesilen kurban etleri pişirilerek kavrulur ve törene gelenlere dağıtılır. Bu hem nezirden kurtulma hem de hayır dua kazanmak adına gerçekleştirilir.

Yemek sonrasında mistizimden sıyrılarak şenlikler düzenlenir, at yarışı, yumurta oyunu gerçekleştirilir. Bu eğlencelerin en dikkat çekenini şüphesiz at çaptırmak (yarıştırmak) tır. Eskiden bu yarışlara 60-70 at katılırken, bu günler de söz konusu yarışa 3-4 at katılmaktadır. At yarışına sadece erkekler katılırsa da elatlarda kadınların da at yarışına katıldığı görülmektedir. Yarış oldukça heyecanlı ve iddialıdır.

Zira maharet ve becerinin sergilenmesinin yanında bu aynı zamanda tayfalar arasında adı konulmamış bir güç ve gövde gösterisidir. Bu nedenle bilhassa dışarıdan gelen elatlar ve köylüler arasında zaman zaman ciddi kavgaların da olduğu bilinmektedir.

Azerbaycan Türkleri güneşin yeryüzündeki sembolü olarak atı görmüş ve onu kutsamışlardır. Aslında Türk inanç kültürü içerisinde atın ağırlıklı bir yeri vardır. Bu güçlü inanç nedeniyle şöhret elde etmiş atlar için bile mezar ve türbe yapıldığı bilinmektedir (23,2).

Asırlar öncesine dayanan bu geleneğin ya da bayram şenliğinin günümüzde değişmeden uygulanıyor olması oldukça düşündürücü olduğu kadar söz konusu inancın yöre insanının mistik dünyasındaki derin izi ifade etmektedir.

Yine söz konusu törende icra edilen oyunlardan birisi de “yumurta oyunu”dur. Bu oyun için iki yol seçilir. Bir yere bir yumurta sabitlenir. Sonra vurana kadar üç yumurta ona doğru yuvarlanır. Yuvarlanan yumurta sabit yumurtaya değerse değdiren kişi yumurtayı ya da parasını alır. Aksi durumda kendisi yumurtasını kaybeder. Buna “yumurta tikirttması” adı verilir. Bir başka yumurta oyunu ise üst üste vuruşturmaktır. Elin içerisinde dikey şekilde sıkı şekilde tutulan yumurtaya yine bir başkası aynı şekilde dikey olarak uç kısmına vurur. Kırdığı anda yumurta ya da parasını, kıramadığında kendi yumurtası kırılacağından kendi yumurtasını kaybeder.

Tüm ifade edilenlerden de açık şekilde görüleceği üzere İran Türk halk kültürü derin geçmiş ve zengin kaynaklara sahiptir. Bu zenginliğin yeterince araştırılarak gün ışığına çıkarıldığı söylenemez. Bu barede yapılacak alan çalışmalarıyla söz konusu ata yadigarı, ulu babalarımızın mirası, geleneklerimizin ifadesi olan bu halk kültür örnekleri ortaya konmalıdır.

KAYNAKÇA:

1. Memedova Kamer. “Kütleli Merasim, Şenlik ve Bayramlarda Oyun-Tamaşa Unsurları”, “Medeniyet Dünyası”, No. X, Bakü 2005
2. Honko Lauri. “Miti Tanımlama Problemi”, (Çev. Nezir Temir), Milli Folklor, Yıl 15, Sayı 59, Ankara 2003
3. Bidneys David. “Mit Sembolizm ve Hakikat” Myth: A Symposium ed. T. A Sebeok (Bloomington, İnd., 1958)
4. Harrison J. E. Themis. A study of the social origins of Grek Religion, London 1963
5. And Metin. Dramatik Köylü Gösterilerinin Ritüel Niteliği, TF. Araştırmaları Yıllığı Belleten, KB Mifad Yay., Ank. Üniv. Bsm., Ankara 1975
6. Şenel Alaeddin. İlkel Topluluktan Uygar Topluma, “Bilim ve Sanat Yayınları”, 5. bsk., Ankara 1995
7. Stanley Edgar Hyman. Mit ve Mitsel Ritüel Yaklaşım, Çev., Yeliz Özay; Milli Folklor, Yıl 18, Sayı 69, Ankara 2006
8. Azerbaycan Klasik Edebiyatı Kütüphanesi 20 Ciltte, C.I, Bakü: “Elm”, 1982
9. Dadaşzade M. Azerbaycan Halkının Ortaasır Manevi Medeniyeti, “Elm”, Bakü 1985
10. Babayev İ, Efendiyev P. Azerbaycan Şifahi Halk Edebiyatı, “Maarif”, Bakü 1970
11. Vagif Veliyev. Azerbaycan Folkloru, Bakü 1985
12. Boratav Pertev Naili. Türk Halk Tamaşası, Folklor ve Edebiyat, II, “Adam Yayınları”, İstanbul 1982
13. Karadağ Nurhan. Köy Seyirlik Oyunları, Ankara 1978

14. Hakverdiyev E. Seçilmiş Eserleri, C. II, “Azərneşir”, Bakü 1957
15. Caferoğlu Ahmed. “Azerbaycan ve Anadolu Folklorunda Saklanan İki Şaman Tanrısı”, AÜİF Dergisi, C.V, No.1-IV, Ankara 1958
16. Mehmedov E. S., Guliyev H. A. Azerbaycan Adet ve Ananeleri, “Birleşmiş Neşriyat Matbaası”, Bakü 1966
17. Azerbaycan Şifahi Halk Edebiyatına Ait Tetkikler, C.XIV, Bakü, 2003
18. Hakani Şirvani, Seçilmiş Eserleri, Bakü 1987
19. Behruz Haggi. Ata Sözləri, Köln 1998
20. Aslanov E. El oba oyunu, halk temaşası, “Işık” Bakü 1984
21. Enver Uzun. İran İzlenimlerim, “Eser Ofset”, Trabzon 2010
22. Azerbaycan Şifahi Halk Edebiyatına Dair Tetkikler, C.VII, “Elm”, Bakü, 1987
23. Потапов Л.П. Культ гор на Алтае. «Советская Этнография», 1946, №2

Ənvər Uzun
Trabzon Texnik Universitet
(Türkiyə)
azer_07enver@hotmail.com

GÜNEY AZƏRBAYCAN XALQ RİTUALLARI

XÜLASƏ

Məqalədə ritualların mənşəyi, tarixi kökləri, struktur tərkibi barədə məlumat verilmişdir. Heyvandarlıq və əkinçiliklə məşğul olan qədim insanların həyatının təbiət qüvvələrindən, müxtəlif stixiyalardan daha çox asılı olduğu zamanlarda utilitar xarakter daşıyan mərasimlərin keçirilməsini zəruriliyi vurğulanır. Mərasimlərin qaynağında miflərin durduğunu qəbul edən müəllif onların vəz, ilahilər, dualar və dini rəqslərin birgə ifasından ibarət olduğunu göstərir. Onların müəyyən məqamlarda tamaşalar və oyunlarınqovşağında yarandığını qeyd edir. Mərasimlərin keçirilməsində məqsəd məhsulun bolluğuna, heyvanların salamatlığına nail olmaq, təlükə, xəstəlik və uğursuzluqların qarşısını almaq, yaxud onların zərərini minimuma endirmək olmuşdur. Bu mərasimlərdə qədim insanların torpağa bağlılığı, onu müqəddəsləşdirməsi öz ifadəsini tapmışdır. Müəllif Cənubi Azərbaycan ərazisində ənənəvi şəkildə keçirilən bir sıra mərasimlərin təsvirini, məqsəd və məramını, əsas iştirakçılarını, həmçinin mətnlərini təqdim etmişdir. Bunların içərisində Günəşin, Ayın, Dağın sakrallaşdırılmasının izlərini daşıyan nümunələr də vardır. Məqalədə mövzu ilə bağlı müxtəlif ölkələrdə aparılmış nəzəri tədqiqatlara münasibət də özünü göstərir.

Açar sözlər: ritual, ayin, mif, əkinçilik, heyvandarlıq, Günəşə inam, Dağ kultu, Torpağın müqəddəsləşdirilməsi

Энвер Узун
Трабзонский Технический Университет
(Турция)
azer_07enver@hotmail.com

НАРОДНЫЕ РИТУАЛЫ ЮЖНОГО АЗЕРБАЙДЖАНА

В статье даются сведения о происхождении, исторических корнях, структуре, составе ритуалов. Особо выделяется необходимость проведения утилитарных ритуалов в древние времена, когда жизнь людей, занимающихся скотоводством и земледелием, в большей степени зависела от сил природы, различных стихий. Автор считает, что в корне обрядов заложены мифы, и указывает, что все они состоят из совместного исполнения узлов, божеств, благопожеланий и религиозных танцев. Также автор считает, что некоторые из этих обрядов были созданы в результате пересечения народных представлений и игр. Целью в проведении представлений было достижение обильного урожая, здоровья домашнего скота, избежание или же сведение до минимума болезней, неудач. В этих ритуалах нашли отражение привязанность людей к земле, ее обожествление. Автор статьи представил описание, цель и намерения, основных участников, а также тексты нескольких обрядов, проводимых в Южном

Азербайджане. Среди них есть и такие образцы, которые хранят следы обожествления Солнца, Луны, Горы. Автор статьи выразил свое отношение к проводимым в различных странах исследованиям на данную тему.

Ключевые слова: ритуал, обряд, миф, земледелие, животноводство, поклонение Солнцу, культ Горы, обожествление Земли.

Anvar Uzun

Trabzon Technical University (Turkey)

SOTHERN AZERBAIJANI FOLK RITUALS

RESUME

The article speaks about the origin, historical sources, and structural content of the rituals. The article stresses the importance of performing utilitarian rituals when the life of the ancient people who are involved in cattle breeding and farming much depended on natural disasters. The author accepts that the rituals are based on myths which combine gods, prayings and religious dances altogether. The author states that they are sometimes created on the bases of spectacles and games. The performing of such rituals aims at gaining rich harvest, keeping animals healthy, preventing danger, diseases and misfortunes or minimizing their hazards. In these rituals attachment to soil and sacredness of it is vividly expressed. The author presented the description, aims and goals, the main participants and texts of the rituals traditionally performed in Southern Azerbaijan. Among them there are traces of samples of making the Sun, the Moon and the Mountain sacred. The article mentions the researches of foreign countries affiliated with the theme.

Key words: ritual, ceremony, myth, farming, cattle-breeding, belief in the Sun, Mountain cult, making soil sacred